

alma mater+

Серію засновано в 1999 році

Юрій Вінтюк ОСНОВИ діяльності психологічної служби

Навчальний посібник

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності як навчальний посібник для студентів спеціальності «Психологія»

(Протокол № 2 від 4.12.2023 р.)

Рецензенти:

д-р пед. наук, професор кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Г. П. Васянович;

д-р психол. наук, професор кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка

Н. І. Жигайло;

к-т психол. наук, доцент, завідувач кафедри психології Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ МАУП»

М. С. Компанович

У посібнику проаналізовано вітчизняний та світовий досвід діяльності психологів-практиків і психологічних служб у різних сферах суспільства, детально розкрито теоретичні засади, структуру, особливості організування психологічних служб, посадові обов'язки та зміст роботи їхніх працівників.

Адресований студентам закладів вищої освіти, прислужиться фахівцям у галузі практичної психології, а також тим, хто цікавиться діяльністю практичних психологів.

Зміст

	1. Психологічна служба і психологічна практика
/7/	1.1. Психологічна служба як суспільне явище
/14/	1.2. Особливості психологічної практики
	2. Теоретико-методологічні засади діяльності психологічної служби
/22/	2.1. Прикладна психологія як основа діяльності психологічної служби
/30/	2.2. Методологія діяльності психологічної служби
	3. Становлення і діяльність психологічної служби
/37/	3.1. Виникнення і розвиток психологічної служби
/39/	3.2. Структура психологічної служби
/41/	3.3. Навчання та фахова підготовка психологів-практиків
	4. Організація роботи психологічної служби в системі освіти
/46/	4.1. Основні види діяльності психолога в освітніх закладах
/51/	4.2. Форми роботи психолога в системі освіти

5. Психологічна служба в дошкільних закладах

- /54/ 5.1. Функції психологічної служби
в дитячому садку**
- /56/ 5.2. Контролювання психічного
розвитку дошкільнят**
- /58/ 5.3. Корекція афективної поведінки**
- /62/ 5.4. Робота психолога з адаптації дитини
до групи дошкільників**

6. Психологічна служба в початковій школі

- /66/ 6.1. Робота психолога з підготовки
дитини до школи**
- /72/ 6.2. Адаптація дитини до школи
та мотивація навчання**
- /76/ 6.3. Основні форми роботи психолога
з молодшими школярами**
- /78/ 6.4. Розвиток довільності поведінки
в молодшому шкільному віці**

7. Психологічна служба в середній школі

- /82/ 7.1. Психологічна допомога
у подоланні труднощів
підліткового віку**
- /84/ 7.2. Подолання шкільної дезадаптації
підлітків**
- /86/ 7.3. Психологічна робота з подолання
девіантної поведінки підлітків**
- /87/ 7.4. Особливості взаємодії психологів
зі старшокласниками**
- /89/ 7.5. Робота психолога
з батьками школярів**
- /91/ 7.6. Взаємодія психолога
з педагогічним персоналом**

8. Психологічна служба у вищій школі

- /95/ 8.1. Основні засади функціонування психологічної служби у закладах вищої освіти**
- /98/ 8.2. Структура психологічної служби у ЗВО**
- /101/ 8.3. Психологічні особливості цільової аудиторії психолога у закладах вищої освіти**
- /103/ 8.4. Психологічне забезпечення навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти**

9. Психологічна служба на підприємствах і в організаціях

- /108/ 9.1. Основні засади психологічної служби на підприємствах і в організаціях**
- /112/ 9.2. Напрями діяльності психолога на підприємствах і в організаціях**

10. Психологічна служба в соціальних осередках для молоді

- /115/ 10.1. Основні напрями роботи центрів соціальних служб для молоді**
- /119/ 10.2. Особливості соціальної підтримки молодих сімей**
- /123/ 10.3. Сприяння працевлаштуванню молоді**
- /126/ 10.4. Психологічна допомога дітям з інвалідністю**

11. Психологічна служба в системі охорони здоров'я

- /132/ 11.1. Організаційні аспекти діяльності психологічної служби в системі охорони здоров'я**
- /137/ 11.2. Психологічна служба в реабілітаційних центрах**
- /140/ 11.3. Психологічна служба у психіатричних установах**

/142/	11.4. Психологічна служба в установах, що надають психотерапевтичну допомогу
/143/	11.5. Психологічна служба у психотерапевтичних підрозділах
	12. Психологічна служба у Збройних силах України
/147/	12.1. Психологічна служба у військовому підрозділі в мирний час
/149/	12.2. Основні форми роботи і обов'язки військових психологів
/153/	12.3. Роль психологічної служби під час бойових дій
/156/	Термінологічний словник
/158/	Література

1.

Психологічна служба і психологічна практика

1.1. Психологічна служба як суспільне явище

Суспільні процеси, які відбуваються у нашій країні після здобуття незалежності, супроводжуються інтенсифікацією різних сфер народногосподарської діяльності. Це зумовлено необхідністю адаптації до безперервно змінюваних обставин, ринкових умов, викликів глобалізації тощо. Такі процеси супроводжуються залученням психологічних служб до всіх сфер суспільної діяльності з метою створення сприятливої атмосфери для людей.

Психологічні служби вже чимало років ефективно функціонують у багатьох вітчизняних державних і недержавних інституціях. Фахівці цих служб — психологи-практики, психотерапевти, консультанти, соціальні педагоги — забезпечують індивідуальний підхід у роботі з персоналом, беруть участь у плануванні та розробленні стратегій розвитку працівників, підприємств, а також різних галузей. Вони покликані надавати особистості соціальну та психологічну допомогу, що ґрунтується на наукових засадах, не тільки у кризові моменти її життя, а й у процесі розвитку та саморозвитку.

Кількість професій і спеціалістів, зорієнтованих на суспільне або особисте життя людини, невпинно зростає. Навіть короткий огляд діяльності фахівців, основним предметом яких є психічне життя людини, її ставлення, переконання, почуття, комунікативні уміння тощо, свідчить про широкий спектр методів і прийомів їхньої роботи. Назви посад, що вони обіймають, можуть бути різними: психолог, консультант, терапевт, соціаль-

ний працівник, радник. Спільною основою перелічених видів професійної діяльності є прикладна (або практична) психологія і психологічна практика, а здійснюють її психологи-практики.

Психолог-практик — професіонал у галузі прикладної психології, який має спеціальну вищу освіту та необхідний досвід і здійснює психологічну практику, застосовуючи у своїй роботі науково обґрунтовані, перевірені та достовірні методи.

Його діяльність передусім спрямована на надання допомоги людині, що переживає складні життєві обставини або проблеми у спілкуванні чи співпраці з оточенням. Психологічна допомога полягає насамперед у зменшенні гостроти переживань, рівня психоемоційної напруги особистості; корекції її ставлень, настанов, відношень, уявлень; формуванні нових і розвитку існуючих нахилів, здібностей, умінь і компетенцій, які поліпшать процес адаптації людини до мінливих умов природного та соціального середовища. Уся ця робота ґрунтується на глибокому розумінні законів психічного життя людини, сутності психічних явищ і процесів, застосуванні специфічних психологічних методів впливу.

Психолог виконує свої професійні функції за допомогою специфічних прийомів, методів і технологій, заснованих на наукових знаннях про механізми функціонування психіки, законах людської поведінки й розвитку. Основними видами його діяльності є практична психологічна діагностика, психотерапія, психологічна прогностика, психологічна профілактика, психологічна реабілітація, психологічна корекція індивідуальних рис, настанов, уявлень, поведінки й розвитку людини. Практикувати в галузі психології (надавати психологічні послуги) мають право тільки належно підготовлені професіонали.

Психологи-практики зараз гуртуються у численних професійних і громадських організаціях — товариствах, спілках, асоціаціях. Існує велика кількість недержавних установ (фірм, корпорацій), що надають психологічну допомогу і послуги як окремим громадянам, так і установам, у тому числі промисловим організаціям, — кадрові агенції, консалтингові компанії, реабілітаційні та консультаційні центри і кабінети.

Організаційною формою прикладної психології у тій чи тій сфері суспільного життя і виробництва є психологічна, соціальна або соціально-психологічна служба.

Психологічна служба — цілісна структурована сукупність закладів, установ, підрозділів і посад, основу якої становлять фахівці в галузі практичної психології.

Зазвичай психологічна служба — це сукупність методичних і практичних центрів, спеціалізованих консультативних кабінетів, спеціальних закладів соціально-психологічної реабілітації, де працюють консультанти, радники, аналітики, психологи, соціальні працівники.

Предметом діяльності фахівців психологічної служби є внутрішній світ людини, її особистість (ставлення, наміри, здібності, спрямованість, емоції і т. п.) та соціально-психологічні аспекти соціальних стосунків у великих і малих групах.

Психологічній службі притаманні такі *основні ознаки*, які характеризують її як цілісну функціональну одиницю, а не як сукупність окремих підрозділів чи груп фахівців-психологів:

- спрямованість зусиль на підвищення ефективності професійної діяльності персоналу та споживачів послуг засобами прикладної психології; захист психічного здоров'я і соціального благополуччя фахівців та споживачів, що потребують психологічної допомоги;
- застосування науково обґрунтованих психологічних методів, методик і технологій;
- наявність у працівників фахової вищої освіти;
- структурна цілісність, підпорядкування та координація дій підрозділів і окремих фахівців служби;
- причетність (входження як окремого структурного елемента) до більш загальної організаційної структури (структура у структурі);
- методична і технологічна цілісність — застосування єдиних методик, протоколів, процедур і методів;
- скоординованість планів і програм діяльності різних структурних підрозділів служби.

Психологічна служба має специфічні мету, завдання, функції та методи роботи.

Основною метою діяльності психологічної служби є підвищення ефективності діяльності персоналу й (або) споживачів послуг (клієнтів) засобами прикладної психології та водночас захист їхнього психічного здоров'я і соціального благополуччя. Цього можна досягнути шляхом оптимізації їхньої діяльності та спілкування, виявлення внутрішніх особистісних ресурсів і можливостей на основі гуманістичного підходу з дотриманням усіх етичних норм. У жодному разі психолог не може застосовувати свої знання і методи роботи на шкоду клієнтові або для одержання власного зиску.

Основні завдання психологічної служби — заплановані обсяги роботи, які необхідно послідовно виконати її працівникам для досягнення мети взаємодії з клієнтами.

Функції психологічної служби — види професійної діяльності працівників психологічної служби, які залишаються незмінними незалежно від завдань чи умов діяльності.

Методи роботи психологічних служб — сукупність методів практичної психології, які використовують у своїй фаховій діяльності працівники психологічних служб для вирішення завдань, які постають перед ними.

Поняття «служба» близьке за своїм змістом до понять «служити», «сприяти», «забезпечувати», «допомагати». У великих соціальних системах (галузях) діють різні служби — медична, служба технічної підтримки, протокольна, інформаційна, контрольно-ревізійна, господарська та ін. Самі назви засвідчують функції кожної з них — допомагати в реалізації основної функції організації (відомства), сприяти створенню оптимальних умов для виконання співробітниками своїх функцій, забезпечувати діяльність основного персоналу необхідними ресурсами (матеріальними, інформаційними, кадровими, технічними і т. ін.). Отже, кожна служба — це діяльність, спрямована на виконання суспільних обов'язків. Наприклад, психологічна служба системи освіти покликана надавати допомогу всім учасникам навчально-виховного процесу в їх діяльності — навчанні, вихованні, розвитку тощо. Застосовуючи специфічні методи і прийоми, працівники служби сприяють підвищенню якості викладання навчальних дисциплін учителем, ефективності виховної роботи вчителів, батьків і вихователів, покращення навчання учнів.

В Україні психологічні служби функціонують у низці галузей та державних інституцій: освіті, державній службі з надзвичайних ситуацій, органах внутрішніх справ, пенітенціарній системі, медицині, системі працевлаштування, соціальній службі для молоді, війську та ін.

Діяльність кожної з психологічних служб робить свій внесок в розвиток психологічної практики і прикладної психології. Водночас не можна ототожнювати психологічну службу з конкретним напрямом прикладної психології, оскільки психологічна служба є синтетичною — вона об'єднує всі чи майже всі напрями прикладної психології. Наприклад, психологічна служба системи освіти спирається не тільки на педагогічну чи вікову психологію, а й на клінічну, консультативну, психологію управління, психологію навчання, психотерапію, прикладну психодіагностику й ін.

Сучасні психологічні служби в Україні різняться як структурою, так і функціями та завданнями.

Історично першою галуззю, де сформувався суспільний запит на практичне застосування психологічних знань, є освіта.